

Vladimir Stančić:

Visoka defektološka škola Sveučilišta u Zagrebu

REAKCIJE NA SLJEPOČU U SLIJEPE OMLADINE I U OMLADINE NORMALNA VIDA

Prethodna napomena

U prošlom broju »Defektologije« objavljen je rad (Stančić, Tonković, Zovko: Komparativno ispitivanje adaptacije omladine oštećena vida) u kojem su analizirani rezultati ispitivanja adaptacije omladine oštećena vida u usporedbi s rezultatima ispitivanja adaptacije omladine normalna vida. U ispitivanju obih skupina primijenjen je DR-test (Test dopunjavanja rečenica), ali s tom razlikom što su u ispitivanju videće omladine izostavljene one rečenice koje se odnose na temu »adaptacija na sljepoću« i na temu »odnos prema ljudima koji vide«. U sada prezentiranom ispitivanju načet je problem druge vrste: kako reagira na sljepoću slijepa omladina u odnosu na omladinu normalna vida. Upotrebljen je opet DR-test, ali sada samo tema »adaptacija na sljepoću«, pri čemu, naravno, za videću omladinu ta tema ne znači »adaptaciju«, već »reakcije na sljepoću«, kao što će se vidjeti iz daljnjega izlaganja. Analizirani su rezultati slijepih ispitanika istih uzoraka kao i u spomenutom istraživanju, ali videći ispitanici nisu isti zbog lako shvatljivih metodoloških razloga.

Uvod

Često se ističe da osobe sa somatopsihičkim oštećenjima formiraju stavove prema sebi i svom oštećenju pod znatnim utjecajem normalne socijalne većine. Tako i slijepa osoba na osnovu mehanizma **introjeksijske** stavova normalne većine prema slijepima (tzv. grupnih stereotipa) počinju promatrati svoju oštećenost na isti način kao i ta većina. Cutsforth čak smatra da su upravo stavovi ljudi koji vide potpuno odgovorni za emocionalne smetnje slijepih osoba. Način na koji videći prijatelji, rođaci i stranci pristupa-

ju slijepima ima, prema Cutsforthu, kao posljedicu dva oblika emocionalne maladaptacije: slijepa osoba mora ili sačuvati svoje pozitivne stavove samopoštovanja opirući se suptilnim, a katkad i ne vrlo suptilnim sugestijama socijalne i organske inferiornosti, ili pak treba da prihvati socijalnu i ličnu procjenu onih koji vide žrtvujući na taj način svoje samopoštovanje (Cutsforth, 1951, str. 121—123). U prvom slučaju zadržava se samopoštovanje, ali se dolazi u sukob sa stavovima normalne većine, a u drugom slučaju prevladava potreba za konformizmom, ali na štetu samopoštovanja slijepih ličnosti. Nije čudo da se u posljednjem slučaju slijepa osoba stidi svoje oštećenosti (što smo i mi u našem istraživanju našli u velikom broju slučajeva), budući da se ona stavlja u podređeni i manje vrijedan položaj (Stančić, 1964, str. 179). Cowen i drugovi u svom prikazu jednog Gowmanovog istraživanja navode da slijepi subjekti smatraju da bujica emocija, pretjerana pomoć i popustljivost u roditeljskom domu negativno utječu na adaptaciju slijepih, a reakcije sažaljenja ističu kao one koje najviše štete samopoštovanju i samoprocjeni slijepih (Cowen i dr., 1961). Vjerojatno je da rani odgoj slijepih osoba u cilju povećanja tolerancije za frustracije, jačanja ličnosti i formiranja samopoštovanja, bez obzira na eventualna kasnija iskustva, ispravnog shvaćanja dosega sljepoće u socijalnom životu, podizanja njihove socijalne i profesionalne kompetencije te odgoja normalne većine u pravcu korigiranja neadekvatnih stavova prema slijepima mogu spriječiti ili smanjiti teškoće socijalne i emocionalne adaptacije slijepih. Visoki stupanj komunikacije između roditelja i njihova slijepog djeteta kao i između socijalne okoline i slijepo osobe vjerojatno povećava sposobnost slijepog individuuma da se adaptira sljepoći i da se integrira u socijalnu okolinu (Stančić, 1969).

Problem

Neka su ispitivanja ukazala na to da stavovi socijalne okoline, odnosno njezine reakcije na sljepoću vrlo vjerojatno imaju utjecaja na samoprihvatanje i adaptaciju slijepih osoba (Sommers 1944, Gowman 1957. i dr.). U vezi s tim problemom može biti interesantno da se kod nas ispita:

1. Kako naše populacije reagiraju na sljepoću?
2. Da li postoje razlike u reakcijama na sljepoću između slijepih osoba i osoba normalna vida?
3. Da li reakcije normalne socijalne okoline utječu na reakcije slijepih na sljepoću?

Tako postavljena pitanja, koja odmah dopuštaju formulaciju odgovarajućih hipoteza, traže vrlo opsežna, dugotrajna i sistematska istraživanja. U okviru ovoga rada istraživanje je ograničeno u nekoliko obzira. Njime nisu npr. obuhvaćena sva strata populacije osoba normalna vida, već samo incidentalni uzorci omladine. Isto je tako područje »reakcija na sljepoću« vrlo široko, te je istraživanjem obuhvaćen samo njihov manji dio. Odgovor na treće pitanje, koji bi eventualno potvrdio analogna empirijska istraživanja u inozemstvu, tražio bi opsežna i dugotrajna istraživanja biografija slijepih, odnosno karakteristika njihovih roditelja i socijalne okoline u kojoj su se slijepi subjekti razvijali. U opsegu tog istraživanja treće pitanje može biti obrađeno samo u obliku nekih hipotetičkih objašnjenja. Prema tome, naš problem možemo formulirati na slijedeći način:

1. Kako reagira naša videća omladina na sljepoću i
2. Da li postoje i, ako postoje, kakve su razlike u reakcijama na sljepoću između slijepe i videće omladine?

Sredstva, metode i subjekti

Ispitivanje reakcija na sljepoću u slijepe i videće omladine izvršeno je pomoću poluprojektivnog testa dopunjavanja rečenica, odnosno tzv. DR-testa (Stančić, Tonković, Zovko 1968) koji je također opisan na drugom mjestu (Stančić, Tonković, Zovko 1969). U vezi s tim testom ovdje možemo spomenuti samo najnužnije. DR-test ispituje neka svojstva ličnosti na kontinuumu lične i socijalne adaptacije. Test obuhvaća 14 područja adaptacije, odnosno 14 tema od kojih se sve primjenjuju za ispitivanje osoba oštećena vida, a samo 12 njih za ispitivanje osoba normalna vida. U ovom drugom slučaju ne primjenjuju se teme »adaptacija na sljepoću« i »odnos prema ljudima koji vide«. Međutim, pomoću tog testa moguće je ispitivati i reakcije na sljepoću u videćih ljudi i to upravo pomoću nedovršenih rečenica sadržanih u temi »adaptacija na sljepoću« i usporediti rezultate takvog ispitivanja s rezultatima koje dobivaju slijepe osobe na toj temi. Naravno, doživljajno značenje dopuna nedovršenih rečenica u prvom i u drugom slučaju nije sasvim isto. Dok za slijepe osobe dopune nedovršenih rečenica upravo znače doživljaj vlastite sljepoće i, prema tome, ukazuju na razinu i kvalitetu adaptacije na sljepoću, dotle za osobe normalna vida dopune izražavaju stavove videćih osoba prema sljepoći i slijepim osobama. No jedno i drugo se može svesti pod širu kategoriju »reakcija na sljepoću«. U prvom slučaju te reakcije znače »što za mene znači sljepoća«, a u drugom

slučaju one imaju smisao »što bi bilo da sam slijep« ili »kako se osjećaju slijepi«.

Tema DR-testa »adaptacija na sljepoću«, kojom je ispitivana slijepa i videća omladina, sadrži 8 nedovršenih rečenica-podražaja. To su slijedeće rečenice:

1. Sretan je onaj koji ...
2. Zbog sljepoće on ...
3. Slijep čovjek je ...
4. On se najčešće stidi ...
5. On smatra da je vid ...
6. On misli o sljepoći da je ...
7. Sljepoća mu smeta jer ...
8. Kad bi on imao vid ...

Dopune tih rečenica razvrstane su prema veoma pažljivo razrađenim kriterijima i na poseban način ocjenjivane bodovima. U gore navedenom popisu rečenica nalaze se i takve koje u prvi mah, čini se, nemaju veze s adaptacijom na sljepoću, kao što su »Sretan je onaj koji ...« i »On se najčešće stidi ...«. No analiza dopuna rečenica slijepa omladine pokazala je da i dopune tih rečenica imaju određeno značenje na kontinuumu adaptacije na sljepoću. Tako npr. u slijepih ispitanika među dopunama rečenice »Sretan je onaj koji ...« često nalazimo takve kao što su »onaj koji vidi«, »dobro vidi i čuje«, »nije slijep« itd. Budući da su i videći subjekti ispitivanih uzoraka znali da se radi o nekom ispitivanju u vezi sa slijepima (na to su indirektno hotimice upozoreni od ispitivača) to se, interesantno je napomenuti, i u njih nerijetko javlja dopuna »koji vidi«. Slično nalazimo i među dopunama rečenice »On se najčešće stidi ...«. U slijepih ispitanika i tu često nalazimo dopune kao što su »što ne vidi«, »što je slijep«, »što je drugačiji od ostalih«, »što je nesamostalan« itd. Kako su se prethodnim rečenicama i videći ispitanici na neki način već prenijeli, po njihovu mišljenju, u situaciju slijepih, to dosta često slične dopune nalazimo i kod njih.

Ispitivanje pomoću DR-testa izvršili su dobro izvježbani ispitivači, koji su nedovršene rečenice-podražaje glasno čitali kako slijepim tako i videćim ispitanicima i mjerili vrijeme reagiranja. Ako ispitanik ni nakon 15 sekundi nije dao odgovor, tada se prelazi na drugu rečenicu. Dugo vrijeme reagiranja može, kao što je poznato, imati dvojako značenje: 1. ili subjekt u takvom slučaju svjesno pokušava kontrolirati svoje odgovore ili 2. rečenicom-podražajem smo dodirnuli neki kompleks, tj. takve emocijama za-

sićene ideje koje su zbog konflikta sa samopoštovanjem ličnosti potisnute u »podsvijest«. Na osnovu naših iskustava zaključili smo da se češće dešava ovo drugo, naročito u slijepih subjekata, budući da su odloženi odgovori bili relativno češći kod takvih rečenica, za koje se moglo pretpostaviti da su njima dodirnuti neki »kompleksi«.

U svrhu ispitivanja formirana su dva uzorka slijepe omladine, jedan muškog, a jedan ženskog spola. Svi su slijepi subjekti bili polaznici birotehničke škole Zavoda za rehabilitaciju slijepe i slabovidne omladine »Vinko Bek« u Zagrebu i smješteni u internatu zavoda. Oba uzorka obuhvaćaju ili potpuno slijepe subjekte ili takve u kojih je oštećenost vida u granicama legalne definicije sljepoće u našoj zemlji. Videći ispitanici bili su izjednačeni sa slijepima utoliko što su također bili oba spola, učenici srednje škole (Srednje građevinske škole u Zagrebu), smješteni u internatu i približno iste dobi. Svojstva sva četiri uzorka navedena su u Tablici broj 1.

Tablica 1.

Nazivi i karakteristike uzoraka

Redni broj	Naziv uzorka	Smještaj	Numerus	Prosječna dob u godinama	Totalni raspon kron. dobi
1.	Slijepi subjekti (mladići)	internat	21	18	17—19
2.	Slijepi subjekti (djevojke)	internat	21	19	17—22
3.	Videći subjekti (mladići)	internat	18	18	16—20
4.	Videći subjekti (djevojke)	internat	21	18	17—19

R e z u l t a t i

Da bi bile moguće dalje stastističke analize, rezultati ispitivanja DR-testom pomoću teme »adaptacija na sljepoću« izraženi su na poseban način, naime proporcijama bodova koje je svaki uzorak ostvario od maksimalnog mogućeg broja bodova. Prema sistemu ocjenjivanja DR-testa na temi »adaptacija na sljepoću« svaki ispitanik maksimalno može postići 13 bodova. Ako taj maksimalni broj bodova pomnožimo s brojem subjekata u svakom uzorku, tada dobivamo maksimalni broj bodova koji pojedini uzorak može ostvariti. U Tablici 2. prikazani su podaci o maksimalnom broju bodova koje pojedini uzorak može postići na toj temi i proporcije bodova koje su pojedini uzorci ostvarili.

Tablica 2.

Maksimalni broj bodova na temi »adaptacija na sljepoću«
DR-testa i proporcije bodova koje su pojedini uzorci ostvarili

Red. broj	Naziv uzorka	Maksimalni broj bodova ($N \times 13$)	Proporcija ostvarenih bodova
1.	Slijepi subjekti (mladići)	$21 \times 13 = 273$	0,43
2.	Slijepi subjekti (djevojke)	$21 \times 13 = 273$	0,36
3.	Videći subjekti (djevojke)	$21 \times 13 = 273$	0,32
4.	Videći subjekti (mladići)	$21 \times 13 = 234$	0,29

Kao što se vidi iz Tablice 2, postoje razlike u proporcijama ostvarenih bodova između različitih uzoraka. No tek statistička značajnost razlika između proporcija može pokazati da li stvarno postoje razlike u reakcijama na sljepoću između različitih uzoraka ili su one rezultat djelovanja slučaja. Značajnost razlika između proporcija ispitivana je pomoću formule:

$$\sigma_{D_p} = \sqrt{\frac{p_1 \cdot q_1}{N_1} + \frac{p_2 \cdot q_2}{N_2}}$$

gdje je

σ_{D_p} = standardna pogreška razlike između proporcija

p_1 = proporcija bodova koje je ostvario jedan uzorak

$q_1 = 1 - p_1$

p_2 = proporcija bodova koje je ostvario drugi uzorak

$q_2 = 1 - p_2$

N_1 = maksimalni broj bodova koje može ostvariti jedan uzorak

N_2 = maksimalni broj bodova koje može ostvariti drugi uzorak

Na osnovu standardne pogreške razlike između proporcija izračunate su $\bar{z}$ vrijednosti pomoću formule:

$$\bar{z} = \frac{p_1 - p_2}{\sigma_{D_p}}$$

Kao primjer dajemo procjenu značajnosti razlike između proporcija ostvarenih bodova uzorka slijepih mladića i uzorka videćih mladića:

Slijepi mladići:

$$N_1 = 273$$

$$p_1 = 0,43$$

$$q_1 = 0,57$$

Videći mladići:

$$N_2 = 234$$

$$p_2 = 0,29$$

$$q_2 = 0,71$$

$$D_p = p_1 - p_2 = 0,43 - 0,29 = 0,14$$

$$\sigma_{D_p} = \sqrt{\frac{0,43 \cdot 0,57}{273} + \frac{0,29 \cdot 0,71}{234}} = 0,042$$

$$\bar{z} = \frac{0,43 - 0,29}{0,042} = 3,33$$

$$P < 0,01$$

U ovom slučaju razlika je, dakle, značajna na 0,01 razini značajnosti u korist slijepih mladića. Na isti je način procjenjivana značajnost razlika između proporcija za ostale uzorke. Relevantni podaci prikazani su u Tablici 3. Treba napomenuti da su sve numeričke razlike u korist slijepih subjekata, i one koje su statistički značajne kao i one koje to nisu.

Tablica 3.

Značajnost razlika između proporcija bodova ostvarenih od maksimalnog mogućeg broja bodova za sve uzorke

U z o r c i	Razlike između proporcija	Standardna pogreška razlike	$\bar{z}$	P
Slijepi subjekti (mladići) — Videći subjekti (mladići)	+0,14	0,042	3,33	< 0,01
Slijepi subjekti (mladići) — Videći subjekti (djevojke)	+0,11	0,041	2,68	< 0,01
Slijepi subjekti (djevojke) — Videći subjekti (mladići)	+0,07	0,042	1,66	> 0,05
Slijepi subjekti (mladići) — Slijepi subjekti (djevojke)	+0,07	0,042	1,66	> 0,05
Slijepi subjekti (djevojke) — Videći subjekti (djevojke)	+0,04	0,040	1,00	> 0,05
Videći subjekti (djevojke) — Videći subjekti (mladići)	+0,03	0,041	0,73	> 0,05

Diskusija

Podaci u Tablici 3. pokazuju da u reakcijama na sljepoću postoje statistički značajne razlike između slijepih mladića i mladića normalna vida te između slijepih mladića i djevojaka normalna vida, u oba slučaja u korist slijepih subjekata. Razlike između slijepih djevojaka i mladića normalna

vida, te slijepih djevojaka i djevojaka normalna vida nisu statistički značajne, ali po svojoj numeričkoj vrijednosti ipak su u korist slijepih subjekata. To je posljedica toga što postoji izvjesna razlika u adaptaciji na sljepoću, iako statistički beznačajna, između slijepih mladića i slijepih djevojaka u korist prvih. Općenito se može reći na osnovi analize podataka u Tablici 3. da nema bitne razlike u adaptaciji na sljepoću između slijepih mladića i slijepih djevojaka, a isto tako da nema značajne razlike u stavovima prema sljepoći i slijepim osobama između mladića i djevojaka normalna vida. No, s druge strane, postoji izvjesna tendencija da omladinci i omladinke normalna vida smatraju sljepoću težim hendikepom nego što je doživljavaju slijepi subjekti. To je u skladu s općim iskustvima da veliki broj ljudi normalne populacije smatra osobe sa somatopsihičkim oštećenjima bez opoziva nesretnima i općenito neadekvatnima zahtjevima socijalne sredine, dakle da ih procjenjuju u okvirima određenih stereotipa. »Stereotip o nekoj osobi s nesposobnošću tipično je opisuje kao takvu, koja je pretrpjela veliku nesreću i čiji je život prema tome ometen, iskrivljen i oštećen zauvijek« (Wright, 1960, str. 17). »Pretpostavlja se da osoba sa somatopsihičkim oštećenjem nosi sa sobom tragediju od rođenja ili ju je tragedija zadesila kasnije u životu, te su posljedice ili tragovi ove tragedije neizbrisivi za čitav život« (Stančić, 1964, str. 175). Evo nekih nedovršениh rečenica koje uzimamo kao primjer, a dopunili su ih videći subjekti:

Rečenica 2: »Zbog sljepoće on (ona) . . .« »ne radi, usamljen je, osjeća se usamljenom, mrzi svijet, pati, nesretna je, ne može da zadovolji svoje potrebe, tužna je, ima gorak život, ne može raditi, ima mnoge poteškoće, ne ide u školu, muči se, bi poludio, boji se sljepoće, osjeća se odvojenim od ostalih, osjeća se manje vrijednim, izgubljen je« itd.

Rečenica 3: »Slijep čovjek je . . .« »nesretan, neraspoložen, nezadovoljan, dobar, razočaran, potišten, nezadovoljan u životu, žalostan, tužan, nesposoban za svaki posao, žrtva, mučenik, u teškom položaju, siromašan, čovjek bez vanjskih utisaka« itd.

Rečenica 4: »On (ona) se najčešće stidi . . .« »sebe, pred svojim vršnjacima, sljepoće, zbog toga što je slijep, što ne vidi, svoje nemoći, svog nedostatka, svog vida, što mora nositi naočale, što je smatraju manje vrijednom, samoga sebe zbog sljepoće« itd.

Rečenica 7: »Sljepoća mu (joj) smeta jer . . .« »se drugi rugaju, ne može raditi, ponižena je od drugih, smatraju je manje vrijednom, ne može dobro obavljati posao, ne vidi prisutne, ne može hodati, čini se da je manje vrijedna, ne može raditi ono što drugi rade, ne vidi što drugi vide, jer

je drugi ne vole, nije kao drugi ljudi, izolirana je od društva, nema vanjskih kontakata« itd.

Kao što nam pokazuju dopune samo ovih nekoliko rečenica (a dopune ostalih rečenica odražavaju slične stavove), one iskazuju tipične stereotipe kojima normalna socijalna okolina promatra slijepe. Zbog sljepoće oni pate, izgubljeni su, slijep je čovjek nesretan, nesposoban za svaki posao, mučenik; on se, nadalje, stidi svoje sljepoće, zbog sljepoće on nije kao što su drugi ljudi. Ovim dopunama subjekti normalna vida izražavaju i svoje mišljenje o reakcijama drugih prema slijepima: drugi im se rugaju, ne vole ih, itd. Sve su te dopune zasićene emocijama koje su karakteristične za emocionalne komponente stavova prema slijepima, naime emocijama sažaljenja, simpatije i — potcjenjivanja.

Ima, naravno, i takvih dopuna subjekata normalna vida koje održavaju objektivne stavove i realniju procjenu situacije slijepih, kao npr. »Slijep čovjek je...« »kao i svaki drugi, vrijedan kao i drugi, ne mora biti nesretan, može da živi vrijedan život« itd; ili »Zbog sljepoće on...« »ne može raditi sve poslove, ima izvjesnih teškoća« itd. No takve su dopune relativno rijetke.

Što se tiče dopuna slijepih subjekata, one su, ako se radi o takvima koje izražavaju neadaptaciju na sljepoću, u mnogim slučajevima napadno slične onima koje nalazimo u subjekata normalna vida. Evo nekih dopuna istih rečenica koje su navedene gore, a dali su ih slijepi subjekti:

Rečenica 2: »Zbog sljepoće on (ona)...« »se osjeća tužnim, je sputan, ne zna što će, potišten je, ima neugodnosti u društvu, mnogo trpi, nervozan je, je nesretan, je zapostavljen, je ponižen, razočarana, zabrinuta, žalosna« itd.

Rečenica 3: »Slijep čovjek je...« »veoma zabrinut, žalostan, tužan, potišten, teret državi, nesretan, u nezavidnom položaju, nezadovoljan, osjetljiv« itd.

Rečenica 4: »On se najčešće stidi...« »svoje sljepoće, sebe, zbog toga što ne vidi, pred ljudima koji vide, nepoznatih osoba, zbog oštećenog vida« itd.

Rečenica 7: »Sljepoća mu (joj) smeta...« »jer ne vidi, ne vidi što radi, u društvu se drugačije osjeća, ne može raditi kao oni što vide, ne može se kretati, nije ravnopravan drugima, jer ga čini nesretnim, jer je ljudi ne razumiju, jer nije kao ostali, ne može ostvariti svoje planove, jer je ovisna o drugima« itd.

U vezi s dopunama slijepih subjekata, muških i ženskih, treba reći slijedeće: U znatnom broju slučajeva slijepi subjekti dovršavaju rečenice

dopunama koje su slične dopunama videćih subjekata, odnosno takvim dopunama koje znače neadaptaciju na sljepoću u slijepih, a neadekvatne generalizirane stavove prema slijepima u videćih. Ipak, takvih dopuna u slijepih subjekata, naročito slijepih mladića, ima manje nego u subjekata normalna vida, što se konačno odražava i u statistički značajnim razlikama između proporcija ostvarenih bodova od maksimalno mogućeg broja bodova u korist slijepih subjekata muškog spola.

U slijepih subjekata ima i dopuna koje ukazuju ili na relativnu adaptaciju na sljepoću ili pak na jedan ne pasivan, već agresivan stav prema problemima vezanim uz sljepoću. Npr. među dopunama rečenice »Zbog sljepoće on (ona) . . .« nalazimo takve kao što su »se ne uznemiruje, je kao i svi drugi ljudi, nalazi se u ovoj školi (Birotehnička škola Zavoda za rehabilitaciju slijepe omladine »Vinko Bek« u Zagrebu — napomena autora), ništa naročito ne misli, ne smeta je« i sl., ali i takve: »nema kompleksa, ne osjeća se usamljen, nije očajna« itd. U ovim dopunama koje su nastale neposredno, u vrlo kratkim vremenima reakcije, kao da se izražava jedna agresivna reakcija na moguća mišljenja videćih o slijepima koje ovi slijepi omladinci i omladinke s indignacijom odbijaju.

U dopunama rečenice »Slijep čovjek je . . .« vrlo često se javlja dopuna »kao i svi ostali, kao i ljudi koji vide, ravan ostalim ljudima, čovjek sposoban za život« koje opet izražavaju jedan otpor prema često suprotnim stavovima normalne socijalne okoline, kao izraz borbe slijepih za socijalnim statusom.

Među dopunama rečenice »On (ona) se najčešće stidi . . .« ima dosta takvih u kojima nije involvirana sljepoća, što ukazuje u tom obziru na adaptiran odnos prema njoj. Evo nekih: »ako učini neko zlo, kad je netko prezire (možda ipak zbog sljepoće? — napomena autora), gluposti, svojih nedostataka, pred djevojkama (da li slijepim ili videćima? — napomena autora), kada je netko uvrijedi (preosjetljivost zbog sljepoće?), ničeg naročito« itd. Treba ipak napomenuti da među dopunama te rečenice ima mnogo reakcija koje ukazuju na neadaptiranost sljepoći, a često i izostajanje bilo kakvih reakcija, što je vjerojatno posljedica zahvaćanja podražaja u nekih kompleksa.

Interesantne su dopune koje slijepa omladina daje u rečenici »Sljepoća mu (joj) smeta jer . . .«. Relativno najčešće (36%) javljaju se dopune prema kojima se glavna teškoća povezana sa sljepoćom sastoji u tome što slijepe osobe ne mogu raditi sve poslove kao i ljudi normalna vida, što imaju manju mogućnost izbora zanimanja i sl., dakle, što sljepoća znači smanjenu radnu sposobnost. Nameće se sam po sebi zaključak da općenito adaptacija slijepe omladine ovisi u velikoj mjeri o boljem profesional-

nom osposobljavanju i o široj lepezi zanimanja koja bi trebalo za slijepe naći i prilagoditi, a slijepe za ta zanimanja osposobiti. Druga vrsta relativno čestih dopuna (26%) odnosi se na to da sljepoća smeta zbog toga što slijep čovjek ne vidi okolinu, ne vidi što se događa oko njega, dakle, što jednostavno **ne vidi**.

Zanimljivo je konstatirati da su i u videće omladine relativno najčešće analogne dopune, ali u obratnom redoslijedu. Tako dopune kojima se kaže da je sljepoća smetnja zbog toga što slijep čovjek ne vidi okolinu čine 38% svih dopuna, a one kojima se izjavljuje da slijep čovjek ne može raditi sve poslove kao onaj koji vidi čine 33% svih dopuna.

Kako nije bila izvršena potpuna kvantitativna analiza dopuna pojedinih rečenica, niti ispitivana statistička značajnost razlika između proporcija pojedinih vrsta dopuna, neki se zaključci ne mogu sa sigurnošću izvesti. Na osnovu analize dopuna rečenice »Sljepoća mu (joj) smeta jer...« možemo donijeti samo hipotetički sud da slijepa omladina na prvom mjestu osjeća **ograničenosti u radu** kao smetnju izazvanu sljepoćom, a na drugom mjestu dolazi sam nedostatak vida i svega onoga što je vezano uz vid, a omladina normalna vida obratno. To je u skladu s iskustvima o reakcijama ljudi koji vide: najstrašnija posljedica sljepoće za ljude koji vide jest upravo sama sljepoća, nepostojanje vida kao takvog. U slijepih osoba reagiranje može biti već nešto drugačije: nakon izvjesne adaptacije na sljepoću javljaju se konkretni problemi vezani uz nju, od kojih je najvažniji svakako slabija perspektiva u pogledu izbora zanimanja, rada, uspjeha u poslu i sl.

Da li rezultati ovog istraživanja potvrđuju nalaze stranih autora da reakcije, odnosno adaptacija na sljepoću stoje, među ostalim, i pod utjecajem stavova osoba normalna vida? To istraživanje nije bilo organizirano u smislu direktnog traženja odgovora na ovo pitanje, prema tome taj odgovor može biti samo indirektan. Iako je slijepa omladina nešto bolje adaptirana na sljepoću no što su reakcije na sljepoću u videće omladine, ipak je veliki broj dopuna u jednih i drugih veoma sličan. Te dopune omladine normalna vida velikim su dijelom tipični stereotipi koje normalna većina ispoljava prema slijepima; to nalazimo i u slijepe omladine. Među slijepim ispitanicima ima značajan procent takvih koji su oslijepili kasnije u životu; u nekih je prošlo relativno kratko vrijeme od dobi gubitka vida do časa ispitivanja DR-testom. Može se pretpostaviti da u dopunama takvih subjekata dolaze do izražaja stereotipi prema sljepoći koji persistiraju još iz onog razdoblja njihova života dok su vidjeli. Međutim, iste stereotipe nalazimo znatnim dijelom i u onih slijepih subjekata koji su rođeni slijepi (takvih u uzorcima slijepih ima malo) i u onih koji su osli-

jepili rano u životu. Kod njih se vjerojatno radi o introjeksiji stavova normalne većine. Taj problem svakako traži dalju analizu u okviru naših socio-kulturno-ekonomskih odnosa.

Zaključci

Na osnovi rezultata istraživanja reakcija na sljepoću u slijepe i u videće omladine mogu se izvesti slijedeći zaključci:

1. U adaptaciji na sljepoću nema bitne razlike između slijepih mladića i slijepih djevojaka.

2. Nema značajnih razlika u stavovima prema sljepoći i prema slijepim osobama između mladića i djevojaka normalna vida.

3. Postoji tendencija da omladinci i omladinke normalna vida smatraju sljepoću težim hendikepom nego što je doživljavaju slijepi subjekti.

4. Kvalitativna analiza dopuna nekih nedovršenih rečenica DR-testa, koje su dali omladinci i omladinke normalna vida, pokazuje da u njima dolaze do izražaja stereotipi koje normalna populacija manifestira prema slijepima, kao što su sažaljenje, potcjenjivanje, zatim mišljenje da su slijepi osuđeni na doživotnu patnju, da je sljepoća nesavladiva nesreća i sl.

5. U slijepih subjekata nalazimo, osim dopuna koje izražavaju neadaptiranost na sljepoću, i takve koje su znak relativno dobre adaptacije i, što je naročito važno, takve kojima se izražavaju agresivni stavovi prema problemima vezanim uz sljepoću.

6. Među dopunama rečenice »Sljepoća mu (joj) smeta jer...« relativno su najčešće one (36%) koje ukazuju na teškoće povezane s profesionalnom budućnošću i djelatnošću, a stvarno ili prema uvjerenju jednog dijela slijepe omladine proizlaze iz sljepoće. U videće omladine relativno najčešće dopune iste rečenice (38%) su one koje ukazuju na to da je najveća smetnja sljepoće u tome što čovjek ne vidi.

7. S izvjesnom vjerojatnošću se može pretpostaviti da su stereotipi koje okolina normalna vida ispoljava prema slijepima jedan od uvjeta teškoća adaptacije slijepe omladine.

LITERATURA

Cowen E. L. i dr.: »Adjustment to Visual Disability in Adolescence. Amer. Found. for the Blind. New York, 1961.

Cutsforth Th .D.: The Blind in School and Society. Amer. Found. for the Blind. New York, 1951.

- Gowman A. G.: *The War Blind in American Social Structure*. Amer. Found. for the Blind. New York, 1957. Citirano prema Cowen i dr., op. cit.
- Sommers V. S.: *The Influence of Parental Attitudes and Social Environment on the Personality of the Adolescent Blind*. Amer. Found. for the Blind. New York, 1944.
- Stančić V.: *Specijalna psihologija — opći dio*. VDSŠ, Zagreb, 1964.
- Stančić V.: *Provizorni priručnik za primjenu DR-testa*. (Neobjavljeni rad, napisan 1968.)
- Stančić V.: *Psihološke posljedice hospitalizacije djece s kroničnim bolestima*. »Defektologija«, 1969., br. 2.
- Stančić V., Tonković F., Zovko G.: *Komparativno ispitivanje adaptacije omladine oštećena vida*. »Defektologija«, Zagreb, 1969, br. 1.
- Wright B.: *Physical Disability — a Psychological Approach*. Harper. New York, 1960.

Vladimir Stančić, Zagreb

THE BLIND AND NORMAL VISION YOUTH REACTION TO BLINDNESS

SUMMARY

The problem of the reaction to blindness in the blind and the normal vision youth, respectively, is dealt with in the present paper. The semi-projective test of completion of the incomplete sentences (the DR test) was used in the study. The following conclusions concerning the reaction to blindness in the blind and the normal vision youth can be made on the basis of the results obtained in the study.

1. There is no significant difference between the blind boys and girls in adaptation to blindness.

2. There are no significant differences between the normal vision boys and girls in their attitudes to blindness and to the blind.

3. Normal vision boys and girls tend to consider blindness as a greater handicap than the blind youth feel it to be.

4. The qualitative analysis of the completions of the incomplete sentences of the DR test given by the normal vision boys and girls reveals the same kind of stereotypes as those manifested by the normal population in relation to the blind as: pity, depreciation, then the opinion that

the blind are subject to the lifelong suffering, that blindness is a handicap that cannot be overcome etc.

5. Except completions expressing inadaptability to blindness, there are some which manifest good adaptation, and what is especially important, there are such completions which express aggressive attitudes to problems connected with blindness.

6. The most frequent completions of the sentence »Blindness is a handicap because...« were those (36%) indicating the difficulties the blind have in their professional activities and perspectives, and which are really, or in the blind persons' opinion, caused by their blindness. The most frequent completions of this sentence (38%) in the group of normal vision youth were those indicating that the greatest handicap of being blind is inability to see.

7. It can be presumed with certain probability that the stereotypes the normal vision persons express in relation to the blind cause some of the difficulties in the blind youth adaptation.